

NEKE OSOBITOSTI EVOLUCIJE EKONOMSKE POLITIKE PROTEKCIONIZMA OD ANTIKE DO POSTMODERNE

Doc. dr. sc. Zrinka Erent-Sunko *

Ozren Pilipović, dipl. iur. **

Dr. sc. Nenad Rančić***

UDK 338.224(091)

330.81/.82(091)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: veljača 2010.

Ideja zaštite domaćega gospodarstva od inozemne konkurencije na tlu Europe javlja se već u antičkoj Grčkoj, paralelno s razvojem vanjske trgovine, i otada ostaje njezin pratitelj. Vodeće gospodarske sile najčešće su, u početnoj fazi razvoja, pribjegavale protekcionističkim mjerama da bi zaštitile mladu domaću industriju od inozemne konkurencije. Kasnije bi redovito počinjale zagovarati slobodu vanjske trgovine, odbacujući protekcionizam, kako bi dodatno proširile sferu svojega gospodarskog i političkog utjecaja. U razdobljima gospodarske krize protekcionizam se javlja kao navodno spasonosno rješenje za domaću proizvodnju i zaposlenost. Međutim, na kraju se redovito pokazalo da dodatno produljuje i produbljuje krizu, smanjujući ukupan volumen domaće proizvodnje, zaposlenosti i međunarodne trgovine. Danas u Europi ipak prevladava svijest da su problemi globalni, a rješenja na nacionalnoj razini nisu više adekvatna, već ih treba tražiti u okviru zajedničkog tržišta i ekonomske politike jer problemi i rješenja nisu na istoj razini. Zbog veličine, otvorenosti i strukture gospodarstva, kao i obveza koje proizlaze iz članstva u CEFTA-i i WTO-u, te procesa pristupanja EU-u, Hrvatska se ne može u većoj mjeri koristiti klasičnim instrumentarijem protekcionizma. Ipak, postoji mogućnost primjene ograničenog, sofisticiranog protekcionizma koji je prisutan i u EU-u.

Ključne riječi: doktrine ekonomske politike, merkantilizam, protekcionizam, sloboda trgovine, WTO

* Dr. sc. Zrinka Erent-Sunko, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

** Ozren Pilipović, dipl. iur., asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

*** Dr. sc. Nenad Rančić, viši asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

UVOD

Korijeni protekcionizma kao skupa mjera ekonomske politike kojima se nastoji zaštititi domaće gospodarstvo (u cjelini ili u pojedinim dijelovima) od inozemne konkurencije najčešće se opažaju već kod merkantilista, uz iznošenje argumenata za i protiv, bez obzira na konkretne prostorne i vremenske odrednice, odnosno okolnosti njegova nastanka i promjene. Danas pod protekcionizmom podrazumijevamo “intervenciju države u području vanjske trgovine s ciljem zaštite domaćih proizvođača od strane konkurencije što se ostvaruje carinama, uvoznim kvotama, prelevmanima, sanitarno-tehničkim propisima i zabranama”.¹ Postavlja se pitanje: Kojim razlozima se, kroz povijest, opravdavalo uvođenje pojedinih protekcionističkih mjera i jesu li se promijenile teorije koje ih prate?

U početku agrarni, kasnije se pretvara u industrijski protekcionizam, a mjere zaštite od zabrane uvoza i visokih carina ustupile su mjesto administrativnom protekcionizmu koji se ostvaruje kroz različite propise kojima se posredno ograničava međunarodna trgovina. Prijašnji oblici zaštite provedeni putem carinske politike u jednom su trenutku postali neadekvatni, pa je bilo potrebno uvesti nove oblike zaštite pod zajedničkim nazivom superprotekcionizam. Tek kad su dostigle položaj industrijski najrazvijenijih zemalja, Velika Britanija, a kasnije i Sjedinjene Američke Države, prestale su otvoreno zagovarati protekcionizam i počele promicati ideju slobodne trgovine, dok su druge manje razvijene zemlje i dalje vodile politiku zaštite domaće privrede od strane konkurencije. U pojedinim razdobljima, od starog vijeka do danas, protekcionizam je mijenjao konkretne instrumente i apologetiku, ali cilj je uvijek ostajao isti: zaštita domaćega gospodarstva od inozemne konkurencije. Istodobno uvijek su postojali i njegovi protivnici, redovito u onim zemljama - neto izvoznicama, najviše pogođenima ograničenjima koja je nametao. Davno prije merkantilista i protekcionista Hamiltona, Lista, Cauvesa ili Wagnera o mjerama zaštite domaće privrede promišljali su grčki filozofi. Nadalje, bez obzira na vremensku distancu, i danas se mnogima logičnim čini stav Abrahama Lincolna: “Ne znam mnogo o carinama. Znam da, kada kupujem kaput iz Engleske, ja dobivam kaput, a Engleska novac. No, kada kupim kaput u Americi, ja imam kaput, a Amerika novac”.² Međutim, istodobno se čuju i upozorenja: “Ako protekcionizam ponovo oživi, bit će to sramota za bogate zemlje i tragedija za one siromašnije”.³

¹ Definicija prema Vranjican, S., *Politička ekonomija*, Zagreb, 2005., str. 592.

² Citat u: Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D., *Ekonomija*, Zagreb, 2006., str. 308.

³ Citat u: Dujšin, U., *Pogled u svijet*, Zagreb, 2007., str. 59.

1. PROTEKCIONIZAM STAROGA VIJEKA U DJELIMA GRČKIH FILOZOFA I KAO ATENSKI PRAMODEL

Ekonomska logika zamjetna je u ponašanju ljudi već u antici te se odražavala i u mjerama koje je provodila država. I ljudi staroga vijeka razmišljali su kroz ekonomske zakonitosti poput nas pa nemamo razloga ne vjerovati da su za neke društvene probleme ili pojave već tada postojala rješenja. Mnoge mjere koje je država u to vrijeme poduzimala, ili pojedinci koji su ostavili trag u izgradnji države i vlasti predlagali, mogu se smatrati jednostavnim oblicima ili pramodelima suvremenih ekonomskih pojava i pojmova. Među državama koje su u osmišljavanju države i organizaciji društva bile usmjerene na rješavanje pitanja vezanih uz gospodarske temelje valja istaknuti Atenu koja je ne samo primjer zaživjele demokracije nego i primjer ispitivanja i kritiziranja postojećeg u težnji za idealnim. Ti su Grci, nastojeći eliminirati ono što ih je na putu izgradnje željenog društvenog uređenja moglo ugroziti, predlagali i provodili mjere s primarnim ciljem zaštite domaće proizvodnje i trgovine, istodobno omogućujući kakvu-takvu samodostatnost i neovisnost od susjeda s kojima su često bili u sukobu. Među njima najprije treba spomenuti filozofe Platona (427. - 347. god. pr. n. e.) i Aristotela (384. - 322. god. pr. n. e.) koji u osmišljavanju idealne državne organizacije ističu ulogu gospodarstva i odnosa i položaja njezinih nositelja u državnoj strukturi. Različitih pogleda na mnoga pitanja, u tom su isticanju obojica smatrali da su mjere zaštite domaće proizvodnje, tj. gospodarstva, zabrana ili ograničenje uvoza. Iako ne ulaze u pojedinosti i ne razvijaju svoje ideje o zaštiti domaćega gospodarstva dalje od usputnih, takvo promišljanje ipak ne može ostati nezamijećeno. Njihov se prijedlog, premda na razini teoretskog, može smatrati začetkom protekcionizma čiji se nastanak inače veže za djelovanje merkantilista. Rijetki izvori ipak navode da se već u robovlasničkom društvu tražio način za zaštitu domaće proizvodnje od strane konkurencije radi "sprečavanja propadanja domaće proizvodnje".⁴ Protekcionizam koji su predlagali Platon i Aristotel, prema osnovnoj podjeli, nazvao bi se agrarnim jer se gospodarstvo temeljilo na poljoprivrednoj proizvodnji⁵, no Platon izrijekom spominje i oružje, oruđe i metale.

⁴ Tako Dragičević, A., Dragičević, D., *Leksikon ekonomije i informatike*, Zagreb, 1999., str. 548. U svojem pristupu ekonomiji akademik Dragičević ispituje porijeklo ekonomskih pojmova od samih začetaka društva.

⁵ Agrarni protekcionizam odnosi se samo na poljoprivrednu proizvodnju, no iako se Platonov protekcionizam ne odnosi samo na poljoprivredne proizvode (Atena je proizvo-

Za Platona je poljoprivreda glavna i nužna gospodarska djelatnost, pa i ona kao i sva negospodarska djelatnost treba biti uređena zakonima. Privatnog vlasništva po Platonu ne bi trebalo biti, a obrtom se ne bi trebali baviti Atenjani. Trgovina na malo kod Platona je zabranjena, no opravdan je uvoz radi ratnih potreba. Dakle, uvoz proizvoda zabranjen je osim iznimno u ratnim prilikama kada može doći do manjka ili povećane potražnje za nekim proizvodima. Uz uvoz Platon vezuje izvoz te upozorava na potrebu donošenja zakona o vezanosti uvoza i izvoza. Taj odnos naglašava potrebom “da zemlja ujedno i daje i prima”.⁶ Zabrana uvoza, odnosno uvoz samo za neke proizvode, pri čemu se mora paziti i na toliki i takav izvoz, ima za cilj zaštitu atenskoga gospodarstva. Pri tome valja spomenuti da je Platon smatrao da ima proizvoda koji se uopće ne mogu izvoziti.⁷

Aristotel, pak, u *Politici*, nastavljajući tek dijelom politiku učitelja, iznosi prijepore o korisnosti pomorske orijentacije za organizaciju državnog uređenja te naglašava važnost pristupa moru za obranu i trgovinu. Pri tome također smatra da je za zaštitu atenskoga gospodarstva bitno vezati uvoz za izvoz te kaže da “stvari kojih manjka u njih treba uvoziti, dok suviše proizvedenih potrepština treba izvoziti”.⁸ Njegov je stav da u cilju zaštite gospodarstva “država treba biti trgovačkom, ali ne drugima, nego sebi”.⁹ Premda ne navodi načine kojima bi se zaštitila domaća trgovina, o toj Aristotelovoj mjeri kao mjeri zaštite domaćega gospodarstva ne treba dvojiti. Iako se ne odnose izravno na usporedbe protekcionističkih mjera, neki su izvori našli sličnosti između Aristotela i puno kasnijeg Hamiltona u stvarima vezanim uz trgovinu, obrt, rat i razvoj države,

dila i izvozila i lončarske proizvode, tekstil, nakit i dr.), možemo ga nazvati agrarnim s obzirom na cjelokupno atensko gospodarstvo, odnosno značenje poljoprivrede u njemu (unatoč kršnom tlu i malo obradive zemlje). Neke radionice u Ateni zapošljavale su i stotinjak radnika, pa pojedini izvori spominju čak tvornice, no riječ je ipak o razvijenijem obrtu.

⁶ Citat: “Što se tiče oružja i svega oruđa za rat, ako treba da se u tu svrhu uvozi u zemlju kakav obrt ili biljka ili kakva kovinska roba ili vrsta užeta ili životinje, o uvozu i izvozu imaju odlučivati zapovjednici konjaništva ili pješaštva, i to tako, da zemlja ujedno daje i prima, a prikladne i valjane zakone o tome izdat će čuvari zakona”. Vidi Platon, *Zakoni*, preveo V. Gortan, VIII. knjiga, 12, Zagreb, 1957., str. 261.

⁷ *Ibid.*, “... a isto tako neka nitko ne izvozi ništa od onoga što treba da ostane u zemlji”.

⁸ Vidi Aristotel, *Politika*, preveo T. Ladan, 1327a, 26, Zagreb, 1992., str. 221.

⁹ *Ibid.*

što je još jedan dokaz mogućnosti premošćivanja vremenske udaljenosti u objašnjenju nekih društvenih i ekonomskih fenomena.¹⁰

I neki od znamenitih rimskih pisaca, govornika i državnika, kao što je bio Ciceron, propitujući se o moralu u trgovini, smatrali su da uvoz ne treba biti slobodan, posebice što se tiče proizvoda koji se mogu proizvoditi "kod kuće".¹¹ Baš stoga, prema Ciceronu, treba poticati domaću proizvodnju.

No, Platonove i Aristotelove mjere ipak su teoretska promišljanja do ostvarenja kojih nije moralo doći, ili je dolazilo rjeđe. Stoga, više u prilog našoj tvrdnji o postojanju zaštitnih mjera u starome vijeku govore izvori koji potvrđuju da su te mjere zaživjele u gospodarskom životu Atene. U stvarnosti atenska je pomorska trgovina omogućivala i izvoz svega što su Atenjani više no u dostatnoj količini proizvodili, i uvoz proizvoda kojih nije bilo dovoljno. Tu se, prije svega, misli na izvoz maslina i vina te uvoz žita u kojem Atena, kasnije, među saveznicama, drži monopol. Zbog položaja Atike i klimatskih uvjeta uz žito je manjkalo i drugih proizvoda za prehranu i život stanovništva, pa je uvoz bio nužan. Stariji izvori, često citirani, navode da uvoz hrane u Grčku nije bio velik¹², dok noviji izvori čak ističu da Atenjani nisu bili potrošači te da je najpessimističniji podatak da su Atenjani uvozili polovinu žita koju su trebali.¹³ Uvoz žita uglavnom je bio iz Egipta, Sicilije i crnomorskog priobalja. Atenski arhont

¹⁰ Vidi Chan, D. M., *Aristotle and Hamilton on Commerce and Statesmanship*, Missouri, 2006.

¹¹ Tako je u svojim predavanjima iznosio B. Lorković. Vidi *Politička ekonomija*, prema predavanjima B. Lorkovića zabilježio J. Šilović, Zagreb, 1995., str. 73. O trgovini je pisao i Toma Akvinski koji se i sam oslanjao na neke Ciceronove stavove iznesene u Ciceronovu djelu *De officiis*. Vidi Akvinski, T., *Izabrano djelo, Suma teologije*, izabrao i preveo Vereš, T., Zagreb, 2005., str. 632.

¹² Prema Struve, V. V., Kalistov, D. P., *Stara Grčka*, Sarajevo, 1959., str. 244, bilj. 31. U IV. st. pr. n. e. u luku Pirej stizalo je godišnje dvostruko više žita od proizvodnje. Teško je odrediti koliki je bio udio uvoza za Atenu s obzirom na to da je ona među saveznicama Atičko-delskog saveza imala monopol uvoza žita. Također je teško reći kolika je bila vrijednost uvoza drugih proizvoda. Neki izvori spominju dvostruko vrijednost uvoza pšenice. O gospodarstvu i poduzetništvu demokratske Atene vidi više u članku suautorice ovoga rada, *Gospodarstvo i poduzetništvo u antičko doba*, Zbornik Pravnog fakulteta, 57, 6, 2007., str. 1005 - 1027.

¹³ Tako Hansen, M. H., *Polis, An Introduction to the Ancient Greek City-State*, Oxford, 2006., str. 91. Autor kao jedan od temeljnih ekonomskih kriterija navodi razlikovanje gradova na potrošačke, proizvođačke i trgovačke. Ipak navodi da je Atena, kao trgovački grad, imala potrošačku ideologiju.

Solon uspio je poticanjem ulaganja u poljoprivredu i podjelom stanovništva na razrede prema prinosu sa zemlje (595./4. god. pr. n. e.) spriječiti zaduživanje i propadanje seljaka, no te mjere nisu mogle zauvijek spriječiti zaduživanja sitnih posjednika, posebice nakon napuštanja posjeda i odlaska u ratove. Velikim dijelom seljaci su propadali i stoga što su zbog manjka plodnog tla i zaostale proizvodnje¹⁴ njihovi proizvodi bili skuplji, a time i nekonkurentni proizvodima s Istoka.¹⁵ Ipak, oslobođenje od dužničkog ropstva¹⁶ i rasterećivanje koje je Solon proveo povećali su sposobnost atičkog seljaka da prehrani ne samo sebe, već i da proizvede višak proizvoda umjesto onih koje je Atena trebala uvoziti. Tako je npr. seljak na Atici proizvodio povrće, ali je ono smatrano luksuzom koji je najviše stizao iz susjednih država, npr. Beocije. Prema nekim izvorima ipak je povremeno dolazilo do manjka proizvoda koji su se inače trebali uvoziti¹⁷, što Atenu nije okrenulo ka uvozu već posredno prema proizvodnji onoga što je donosilo veću dobit (vino, masline).¹⁸ Ograničenje uvoza radi zaštite domaćega gospodarstva tako je na još jedan način pridonijelo njegovu jačanju. Stoga se čak možemo složiti s tvrdnjama da je prinudni uvoz zbog manjka žita omogućio unosniju proizvodnju, tj. "reducirao aktivnost primarnog sektora"¹⁹. Taj postupak javljao se u razvoju i nekih kasnijih sustava. Solon je zabranio izvoz žita, što se s obzirom na oskudnu domaću proizvodnju, manjak, kao i potrebu uvoza, čini ne samo logičnom, već i nužnom mjerom. Stoga neki autori tu mjeru, iako jednako važnom, smatraju manje dramatičnom.²⁰ Iako se atenska trgovina nastavila razvijati nakon Solona, za Pizistrata nema traga detaljima

¹⁴ Neki autori nazivaju tu proizvodnju "priprodom". Tako Flaceliere, R., *Grčka u doba Perikla*, Zagreb, 1959., str. 137.

¹⁵ Npr. Braudel navodi da je i žito koje se uvozilo iz Egipta bilo jeftino. Braudel, F., *The Mediterranean in the Ancient World*, London, 2002., str. 263.

¹⁶ Dotadašnja dominacija eupatrida počivala je i na gospodarskoj nepravdi kako navodi Robert Wallace u: Raaffaub, K. A., Ober, J., Wallace, R., *Origins of Democracy in Ancient Greece*, Berkley, Los Angeles, London, 2007., str. 50.

¹⁷ Prema Rostovzeff, M., *The Social & Economic History of Hellenistic World*, vol. L, Oxford, 1952., str. 92.

¹⁸ Neki autori naglašavaju važnost atenske trgovine žitom za uobličavanje ne samo njezine ekonomije nego i društva, npr. Braudel, 2002., str. 263. Autor uspoređuje utjecaj uvoza žita na razvoj atenskoga gospodarstva s utjecajem koji je u XVII. st. imao uvoz žita s Baltika na razvoj Nizozemske.

¹⁹ Tako Braudel, 2002., str. 263.

²⁰ Pomeroy, S. B., Burstein, S. M., Donlan, W., Roberts, J. T., *A brief history of Greece*, New York, Oxford, 2004., str. 114.

o eventualnim mjerama zaštite domaćega gospodarstva poput onih koje je provodio Solon. U razdoblju Atičko-delskog saveza (477. - 404. godine pr. n. e.) Atena je slobodnu trgovinu članica Saveza ograničavala, ne radi zaštite helenske proizvodnje, već da bi zadržala monopol, prije svega u uvozu žita. Odobrenje za uvoz određene količine žita Atena je davala saveznicama kao posebnu povlasticu. Kontrolu trgovine omogućavalo joj je njezino brodogradništvo, a monopolski položaj davao joj je mogućnost utjecaja na cijenu.²¹ Tu bismo već sigurno mogli spomenuti da se “defenzivni” karakter protekcionizma premetnuo u “ekspanzivni”²². Ta će ekspanzivnost izbaciti iz trgovine i Megaru, što neće ostati bez posljedica u Peloponeskom ratu. Ne znamo koliko se Solonova politika zaštite domaće proizvodnje i gospodarstva zadržala, jer ima navoda prema kojima je Periklo poslije uvijek naglašavao važnost uvoza, a ne izvoza²³, no možda baš nepodržavanje te politike možemo ubrojiti među razloge koji su, ako ne izazvali, onda ubrzali propast Atene.

S obzirom na navedene mjere kod Platona, Aristotela i Solona (koji je postavio temelje razvoju demokracije) te posebice atenskog položaja u Atičko-delskom savezu, kada su mjere vezane uz domaću proizvodnju i trgovinu provedene u praksi, već bi nam tada odgovarala tvrdnja prema kojoj “uvozna ograničenja koja nameće država imaju učinak sprječavanja ulaska stranih konkurenata”.²⁴

Ako izuzmemo stari vijek, do 1929. god. protekcionizam je uglavnom podrazumijevao zaštitu domaćega gospodarstva carinama. No, carine su poznate još iz vremena prije Atene, pa ih poznaje npr. i stari Babilon. Ipak, ne nalazi se izvora koji bi o njima tada promišljali na način sličan grčkim misliocima ili Solonu.

Dvije tisuće godina nakon Solona i Atene većina je europskih država štitila raznim protekcionističkim mjerama svoju proizvodnju žita.²⁵ Sličnost s atenskim modelom više je no očita i govori u prilog tvrdnji o postojanju protekcionističkih mjera još u vrijeme robovlasničkih država. Sam pojam “protekcioniističke mjere” koji tada nije postojao ne umanjuje tu činjenicu.

²¹ Vidi Powell, A., *Athens and Sparta*, London, New York, 2003., str. 77.

²² Za pojam protekcionizma ne veže se samo obrambeni karakter. Čak i stariji rječnici naglašavaju i njegovu suprotnu osobinu. Tako npr. *Wirtschaftspolitisches ABC Buch des Hansa-Bundes für Gewerbe, Handel und Industrie*, Berlin, 1931.

²³ Vidi Hansen, 2006., str. 93.

²⁴ Samuelson & Nordhaus, 2007., str. 172. U istom izvoru pogledati pregled ekonomskih argumenata o protekcionizmu, str. 303 - 315.

²⁵ O tome Lee, R., *Industrial Revolution, Commerce and Trade*, u: Berger, S., *A Companion to Nineteenth-century Europe*, Chichester, 2009., str. 51 - 52.

2. PROTEKCIONIZAM U SREDNJEM VIJEKU I KOD MERKANTILISTA

U srednjem vijeku dobar primjer protekcionističkih mjera je povezivanje u gilde i cehove, kao i donošenje propisa kojima se sprječava konkurencija stranih udruženja trgovaca i obrtnika. Neki izvori navode da je i Toma Akvinski tražio zaštitu domaćih cehova od strane konkurencije, ali i da se zalagao za ograničavanje trgovine iz etičkih razloga jer loše djeluje na ljudski karakter.²⁶ Gilde su kao trgovačka udruženja bile moćnije od cehova koji su bili udruženja obrtnika²⁷, a poznato je da su se mnoge gilde udruživale u jednu. Hanza, gilda iz sjeverne Njemačke, udruživala je trgovce iz 90-ak gradova, dok je jedna od prvih gilda osnovana statutom u srednjovjekovnoj Engleskoj bila u Burfordu.²⁸ Za gildu u Southamptonu bilo je određeno da "nitko ne smije prodavati u gradu osim ako ne pripada gildi trgovaca ili uživa posebne povlastice". Izgleda da su gilde u Engleskoj u XIV. st. toliko razvijene da se mogu usporediti s Hanzom²⁹ kojoj je na čelu bio Lübeck. No, za gilde su postojala i jasna ograničenja ako su bile veća udruženja trgovaca.³⁰ Valja napomenuti da su gilde kao udruženja kojima se štite domaći trgovci poticajno djelovale na trgovački sloj do te mjere da možemo reći da su zaslužne koliko za društveni uspon trgovačkog sloja, koji je i kroz njih mogao ostvariti svoje težnje, toliko i za rast gradova na kojima je nicala nova Europa.³¹ Njihovo političko djelovanje ne treba zanemariti. Pri tome najviše mislimo na Hanzu koja je ulogu političkog čimbenika stekla s obzirom na ulogu u trgovačkim poslovima na Sjevernom moru, ali i na istoku.³²

U srednjem vijeku vanjska trgovina postaje izrazito bitna za razvoj zapadne Europe. Uspon međunarodne trgovine u zapadnoj Europi počinje u X. stoljeću

²⁶ Tako vidi Dujšin, U., *Ideje o ekonomskoj politici*, u: Dujšin, U., Vedriš, M., *Ekonomska politika u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2006., str. 16, i Dragičević, A., Dragičević, D., 1999., str. 549.

²⁷ Strani izvori često ne razlikuju pojmovno ova udruženja.

²⁸ Tako Briggs, A., *Socijalna povijest Engleske*, Zagreb, 2003., str. 28.

²⁹ Prema Koenigsberger, H. G., *A History of Europe; 400-1500*, Harlow, 1996., str. 297.

³⁰ Vidi Briggs, 2002., str. 78.

³¹ Usp. Roberts, J. M., *Povijest Europe*, Zagreb, 2002., str. 173. Johannes Henfner još 1831. ističe da je hanzeatski savez unaprijedio trgovinu, a time i političku ekonomiju srednjeg vijeka. Vidi Henfner, J., *Uvod u političku ili nacionalnu ekonomiju*, prir. Vranjican, S., Zagreb, 1831., str. 119 - 120.

³² Vidi Dirlmeier, U., Gestrich, A., Herrmann, U., Heinrichs, E., Klessmann, C., Renlecke, J., *Povijest Njemačke*, Zagreb, 1999., str. 43.

s talijanskim gradovima državama. Vanjska trgovina u to je doba trgovina na malo, trgovina određenim specijaliziranim proizvodima za koje trgovac smatra da će ih moći prodati. Venecija, Genova, Firenza svoje su bogatstvo stvorile trgovinom s Orijentom. U to doba međunarodni ugovori o postupanju s trgovcima i o pravu trgovanja na određenom području postaju sve učestaliji. Tako je sredinom X. stoljeća sklopljen ugovor između Kijevske Velike Kneževine i Bizantskog Carstva, prema kojem ruski trgovci dobivaju pravo trgovine u Carigradu. Zanimljiva je odredba toga ugovora koja dopušta ruskim trgovcima boravak u Carigradu, ali samo u njegovim predgrađima, te se dopušta ulazak u grad samo skupinama do 50 ruskih trgovaca, koji ne smiju biti naoružani i u čijoj se pratnji mora nalaziti bizantski činovnik.³³ Zanimljivi su i ugovori kojima Bizant dopušta trgovinu na svojem teritoriju Veneciji, Genovi, pa i našem Dubrovniku neposredno pred svoj kraj.³⁴

Zanimljiv pokušaj vođenja protekcionističke trgovinske politike vidimo u Firenzi XIV. stoljeća, kada komuna uvodi carine na uvoz odjeće³⁵ kako bi zaštitila domaće manufakture od strane konkurencije. Talijanske komune općenito provode merkantilističku politiku samodostatnosti ili autarkije. Luzzato iznosi zanimljivo mišljenje o trgovinskoj politici komuna. Prema njemu "ekonomska je politika komuna uvijek težila da postigne taj cilj: u doba komuna, kao i kasnije u vrijeme monarhija, čija je politika počivala na merkantilizmu, smatralo se znakom slabosti ako je neki grad bio prisiljen da izvjesne industrijske proizvode, koje su mogle proizvoditi njegove radionice, uvozi iz susjednoga grada. Čim se u susjednom gra-

³³ Očito je da su Rusi svojim pokušajima osvajanja Carigrada izazvali dosta straha kod Bizantinaca. U to vrijeme trgovina prati pljačku te su se trgovci često bavili gusarstvom kad se za to ukazala prilika. Vidjeti više o tome u: Runciman, S., *Vizantijska civilizacija*, Subotica, 1964.

³⁴ Prema našem mišljenju uzroke ekonomske propasti Bizanta valja tražiti baš u ugovorima s talijanskim državama, koji su počeli ugovorom između Bizanta i Venecije iz 1082. godine, kojim car Aleksije I. Komnen dopušta slobodu trgovanja Mlečanima po Bizantskom Carstvu te im omogućuje da to čine po jedinstvenoj uvozno-izvoznoj carinskoj pristojbi od 4 %, za razliku od 10 % koliko su morali plaćati svi ostali, pa i Aleksijevi bizantski podanici. Vidjeti više u Angold, M., *The Byzantine Empire 1025-1204*, Harlow, 1997., str. 168. Dubrovčani su pravo slobodne trgovine s ostacima Carstva dobili poveljom cara Konstantina XI. Dragaša u prosincu 1452. godine. S obzirom na to da je Carstvo palo pod tursku vlast u svibnju 1453. godine, možemo slobodno zaključiti da Dubrovčani nisu u većoj mjeri uspjeli iskoristiti svoje novostečene privilegije.

³⁵ Hay, D. & Law, J., *Italy in the Age of Renaissance 1380-1530*, London, New York, 1996., str. 106.

du pojavio kakav novi industrijski artikl, komuna nastoji svim silama da ga i ona sama proizvodi, pa u tu svrhu daje stranim majstorima povoljnije uvjete (oslobađa ih od poreza, besplatno ustupa lokale i vodenu snagu, daje im predujam), samo da bi ovi došli tamo raditi i poučavati građane u dotičnom zanatu”.³⁶

Od XVI. stoljeća nadalje pozitivna platna bilanca postaje pravi fetiš vanjsko-trgovinske politike europskih država. Mnogi traktati o politici iz tog razdoblja sadržavaju i pokoji savjet merkantilista o tome kako postići pozitivnu platnu bilancu.³⁷ Istodobno je tekla transformacija prirodne privrede u novčanu. Iz XVI. stoljeća potječe i prvi “suvremeni” trgovački ugovor sklopljen između Francuske i Turske, 1535. godine³⁸, kojim je regulirana trgovina između tih dviju zemalja, a njime je, *de facto*, cijela europska trgovina s Turskom stavljena pod okrilje Francuske. Kasnije su i druge zemlje tražile od Turske isti položaj za sebe kao što ga je uživala Francuska, pa se otuda u vanjskoj trgovini počinje upotrebljavati termin klauzula najvećeg povlaštenja.³⁹ Istodobno žarište trgovine seli se s područja Mediterana i hanzeatskih gradova na Atlantik.

Protekcioniističke ideje nisu bile strane ni merkantilistima koji su se zalagali za ograničavanje izvoza sirovina i uvoza gotovih proizvoda radi jačanja domaćih manufaktura, čime bi se povećao izvoz, odnosno priljev plemenitih metala u zemlju, a time i bogatstvo zemlje.⁴⁰ Doktrina merkantilizma dominira ekonomskom znanošću Europe od sredine XVI. do sredine XVIII. stoljeća. Gotovo svi merkantilistički pisci bavili su se problemima zbilje, stvarnim ekonomskim pojavama i problemima društva, i svi do jednog bili su opsjednuti jačanjem

³⁶ Luzzatto, G., *Ekonomika povijest Italije*, Zagreb, 1960. str. 218 - 219.

³⁷ Jedan od razloga ove pojave bio je i stalni europski deficit u trgovini s Orijentom, što je dovelo do odljeva velikih količina srebra iz Europe. Vidjeti više o ovome u: Braudel, F., *Igra razmjene*, Zagreb, 1992.

³⁸ Takvi ugovori nazivaju se kapitulacije. O kapitulacijama vidi više Gašparović, L., *Osnove sustava kapitulacija kao međunarodni ugovori sui generis u Osmanskom Carstvu (XVI. - XVIII. st.)*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 59, 4, 2009., str. 679 - 716. Ovaj ugovor izazvao je šok u Europi zbog same činjenice da najkršćanskiji francuski kralj sklapa ugovor s bezbožničkim turskim sultanom. No to samo dokazuje da profit nema nacionalnost niti vjeru jer još su stari Rimljani govorili *pecunia non olet*.

³⁹ Treba usporediti turske trgovačke ugovore i prije spomenute bizantske, i jedni i drugi najavljuju početak opadanja ekonomija tih država na duži rok.

⁴⁰ Tako je, primjerice, u Francuskoj Antoine de Monchretien smatrao da su ciljevi ekonomske politike, prije svega, odgojno reguliranje gospodarskog života i primjerena carinska zaštita domaće proizvodnje. Vidi: Lunaček, V., *Povijest ekonomskih doktrina*, Zagreb, 1996., str. 142.

moći vlastite zemlje. U tu svrhu davali su najrazličitije savjete vladarima kako to postići. Gonarda smatra da su osnovne značajke merkantilizma sljedeće:

1. hrizohedonizam
2. etatizam (monarhijski i socijalni)
3. teorija aktivne trgovinske (a razumije se i platne) bilance, tj. treba stvoriti trajni višak uvoza zlata nad izvozom
4. sustav promicanja domaće trgovine, obrta i gospodarstva i
5. neprijateljstvo spram gospodarskih interesa drugih naroda^{41, 42}.

Thomas Mun u Engleskoj, a Colbert u Francuskoj dokazuju da se do viška plemenitih metala koji su jedini izvor moći i bogatstva države može doći samo tako što će se strancima prodavati više, a od njih kupovati manje robe. Ni Engleska nije izuzeta od tog pravila. Uspon Velike Britanije temelji se na protekcionističkoj trgovinskoj politici iz XVII. i XVIII. stoljeća. Naravno, moguće je uočiti oscilacije u visini barijera koje su pojedine države postavljale za uvoz strane robe, kao i razlike među ograničenjima koja su postavljana za uvoz robe iz različitih zemalja. Nasuprot njima, u Španjolskoj sedamnaestog stoljeća prevladava drukčiji stav prema uvozu inozemnih dobara koji je dobrim dijelom uzrokovao i zaostajanje španjolskoga gospodarstva od vremena kad su presušili izvori zlata i srebra iz Novoga svijeta. 1675. godine španjolski trgovac Alfonso Nunez de Castro napisao je: "Neka London proizvodi te svoje tkanine do mile volje; Nizozemska svoja lagana platna chambary; Firenca svoje sukno; Amerika svoje dabrove i vikunje; Milano svoje borkate; Italija i Flandrija svoje lanene tkanine; pod uvjetom da ih naš kapital može uživati. Jedino što to dokazuje je da sve nacije obučavaju kalfe za Madrid i da je Madrid kraljica parlamenata jer cijeli svijet služi njoj, a ona ne služi nikome".⁴³

Nezaobilazan primjer iz povijesti razvoja protekcionizma svakako je engleski Navigation Act, odnosno Zakon o plovidbi⁴⁴, donesen za Cromwella 1651. go-

⁴¹ Najbolji prikaz toga stajališta imamo u pismu koje je Jan Peterszoon Coen, prokonzul Istočno-indijske kompanije u Bataviji (današnja Jakarta) uputio svojim nadređenima: "Vaša bi Gospodstva trebala znati da se trgovina u Aziji mora pokretati i održavati pod zaštitom i okriljem oružja vaših Gospodstava, i da se za oružje mora platiti profitom od trgovine; stoga ne možemo ostvariti trgovinu bez rata, niti rat bez trgovine". Landes D., *Bogatstvo i siromaštvo naroda*, Zagreb, 2003., str. 185.

⁴² Lunaček, 1996., str. 130.

⁴³ Landes, 2003., str. 222.

⁴⁴ Ovim Zakonom Englezi su zadali smrtni udarac nizozemskim brodskim prijevoznicima, koji više nisu mogli prevoziti robu između Engleske i ostatka svijeta (izuzev kada bi se

dine, koji je ostao na snazi gotovo punih 200 godina, tj. sve do 1850. godine. Prema tom Zakonu sva je uvozna roba iz Amerike, Azije i Afrike trebala biti dovezena engleskim brodovima, a sva ostala roba ili engleskim ili brodovima zemlje podrijetla. Glavne odredbe tog Zakona bile su:

1. ribarstvo i plovidba u engleskim obalnim vodama isključivo su pridržani domaćim brodovima

2. prijevoz robe između Engleske i njezinih kolonija smije se vršiti jedino na engleskim brodovima, tj. na takvima čiji su vlasnici i posade bar u $\frac{3}{4}$ rođeni Englezi

3. robni se promet između Engleske i evropskog kontinenta smije vršiti jedino brodovima zemlje podrijetla robe ili engleskim brodovima

4. inozemni trgovci plaćaju kod uvoza robe u Englesku dvostruku carinu od one, koju plaćaju domaći trgovci

5. iz engleskih se kolonija roba smije izvoziti samo u engleske luke.⁴⁵

Nešto više od trideset godina nakon tog Zakona Engleska je donijela i Zakon o žitu⁴⁶ kojim se zabranjuje uvoz pšenice, a na engleskom tržištu jamči otkupna cijena dok je ponuda veća od potražnje. Država tim Zakonom daje izvozne subvencije koje prestaju vrijediti kada potražnja nadraste ponudu, kada se dopušta uvoz.⁴⁷

Kao odgovor na očite nedostatke i ograničenja koja je vodećim gospodarskim silama onoga vremena nametao merkantilizam rađa se doktrina ekonomskog liberalizma koja prevladava sve do pred kraj devetnaestog stoljeća. "Sustav merkantilističkih doktrina i prakse, kao državne kontrole i usmjeravanja ekonomskih aktivnosti, raspadao se različitom brzinom u pojedinim europskim zemljama, ovisno o stupnju razvoja i položaja pojedine zemlje, a time i doktrine i prakse državne regulacije. Ekonomski i trgovački dominantne zemlje lakše su napuštale stroga ograničenja ekonomskih aktivnosti, ali uvijek u skladu sa svojim

trgovina odvijala direktno na relaciji Engleska - Nizozemska). Nizozemci su pokušali i putem dva neuspjela rata 50-ih godina XVII. stoljeća ishoditi poništenje odredbi tog Zakona, ali bez uspjeha.

⁴⁵ Lunaček, 1996., str. 162.

⁴⁶ Ukidanjem žitnih zakona 1846. godine Velika Britanija definitivno se počela pridržavati načela slobodne trgovine u međunarodnoj razmjeni. Pokušaj uvođenja protekcionističkih carina za vrijeme ministra financija Josepha Chamberlaina pomoću tzv. imperijalne preference neslavno je propao krajem XIX. stoljeća. Vidjeti više u: Ferguson, N., *The Empire*, London, 2007.

⁴⁷ Vidi Lunaček, 1996., str. 163.

pragmatičnim ocjenama vlastitih interesa. Nizozemska je liberalizirala svoju vanjsku trgovinu već potkraj XVI. stoljeća. I Engleska je ubrzano liberalizirala svoju vanjskotrgovinsku praksu već u drugoj polovici XVII. stoljeća, nakon što je potisnula Nizozemsku s položaja vodeće trgovačke nacije u Europi. Zastarjeli zakoni i običaji nisu mogli zadržati radikalne promjene u poljoprivredi i manufakturnoj proizvodnji, koje su bile u sve većoj mjeri pod utjecajem otvaranja novih tržišta u zemlji i inozemstvu i organizirane na kapitalističkoj osnovi. Tome svemu treba dodati ekspanziju financija, koje su sve više služile kreditiranju države i financiranju povlaštenih korporacija za prekomorsku trgovinu, i tražile veliku slobodu u obavljanju svojih operacija”.⁴⁸ Zanimljivo je spomenuti da su u vrijeme dinastije Tudora dugačak popis uvezene robe kao i posljedice takvog uvoza bili zabrinjavajući do te mjere da je neki zastupnik u parlamentu već 1593. god. istupio riječima: “Uvezli smo više strane robe nego što smo izvezli svoje”.⁴⁹ Ne čudi stoga nužnost zaštite domaće proizvodnje.

Prirodna reakcija na pretjeranu liberalizaciju vanjske trgovine koja je osobito pogodovala njezinim najglasnijim zagovornicima, industrijski najrazvijenijim nacijama, bila je formulacija nove ekonomske doktrine koji naglašava nužnost zaštite domaće proizvodnje i tržišta od “nelojalne” inozemne konkurencije koja ugrožava ili ograničava razvoj domaćega gospodarskog sustava. “Raspad liberalnog sustava dao je poticaj i prostor za nastanak novih pravaca političke ekonomije. Neki su bili nastavak predsmitovske tradicije. Tako je njemački i američki protekcionizam po teorijskoj osnovi bio nastavak merkantilizma, kao koncepcije nacionalnog razvoja s aktivnom ulogom države i zaštitom domaće proizvodnje od strane konkurencije. Historicizam i evolucionizam nastavili su tradiciju Jamesa Stewarta i Davida Humea, a socijalistička kritika inspirirala se starijim utopijskim projektima i kršćanskim moralom. Treba također spomenuti institucionalizam kao eklektičku koncepciju regulacije gospodarskih aktivnosti kroz različite institucije društva”.⁵⁰ Ovaj sukob između pobornika slobodne trgovine⁵¹ i protekcionizma, iako ima korijene u davnoj prošlosti, nije nikada bio konačno razriješen, već, u raznim oblicima, ostaje aktualnim do današnjih dana.

⁴⁸ Baletić, Z., *Ekonomski liberalizam i ekonomska znanost*, HAZU, Zagreb, 2005., str. 14.

⁴⁹ *Cit.* u Briggs, 2003., str. 161.

⁵⁰ Baletić, 2005., str. 30.

⁵¹ Slobodnom trgovinom u ovom tekstu nazivamo ekonomsku koncepciju koja označuje neometanu međunarodnu razmjenu roba, usluga, rada i kapitala, bez postojanja mjera za ograničavanje trgovine kojima se domaći subjekti stavljaju u povoljniji položaj prema inozemnoj konkurenciji.

3. PROTEKCIONIZAM U XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA

Prva formulacija moderne doktrine protekcionizma potječe iz SAD-a, a nastala je u fazi tzv. umjerenog protekcionizma u kojoj se mlade "manufakturne" nacije štite od konkurencije manufakturnih zemalja te time dolazi do globalne preraspodjele proizvodnih snaga, širenja tehničkog napretka i koncentracije manufakturne, a kasnije i industrijske proizvodnje. Razmatrajući probleme razvoja domaćih manufakturnih i unutrašnjeg tržišta u SAD-u, Alexander Hamilton zaključio je da je najveća zapreka razvoju nadmoćna engleska konkurencija pri slobodi trgovanja. Hamilton se zalagao za jaču ulogu države u kreiranju ekonomske politike i poticanju manufakturne proizvodnje. Primijetio je da Velika Britanija provodi dumping u SAD-u, tj. prodaje svoje proizvode po cijenama nižim od troškova proizvodnje radi uništavanja konkurencije. Kao odgovor na taj problem Hamilton je predlagao uvođenje tzv. odgojnih carina radi zaštite mlade industrije i privrede (*infant industries, young economy*) sve dok se one ne osposobe za ravnopravnu borbu s inozemnim konkurentima.⁵²

Iako se Hamilton smatra rodonačelnikom američkog protekcionizma, prvi veliki val protekcionizma zahvatio je Ameriku kasnije, tek sredinom prve polovice XIX. stoljeća. 1816. američki Kongres prihvatio je povećanje carinskih stopa za većinu tekstilnih proizvoda na 25 %, da bi vrhunac dostigle 1828. godine (tzv. *Tariff of Abominations*) kada su u prosjeku iznosile gotovo 49 %. Politika visokih carina nastavljena je, uz određene oscilacije, sve do početka Građanskog rata kada se prosječne carine kreću oko 20 %.⁵³ Tijekom i nakon Građanskog rata visina carina nije smanjivana, ali je skupina proizvoda koji podliježu carinjenju sužavana i proširivana. Ovakva, u osnovi protekcionistička politika nastavljena je uz povremena odstupanja (npr. za vrijeme mandata predsjednika T. W. Wilsona, 1913. - 1922. godine) sve do kraja Drugog svjetskog rata. 1930. godine takozvanim Smoot-Hawleyjevim⁵⁴ carinskim zakonom pro-

⁵² Vidjeti o ovome više u: Chan, 2006.

⁵³ Vidi: Taussig, F. W., *The Tariff History Of The United States*, Part I, Fifth Edition, G. P. Putnam's Sons, New York and London, The Knickerbocker Press, 1910. [1892.].

⁵⁴ "The Smoot-Hawley Tariff Act of June 1930 raised U.S. tariffs to historically high levels. The original intention behind the legislation was to increase the protection afforded domestic farmers against foreign agricultural imports. Massive expansion in the agricultural production sector outside of Europe during World War I led, with the post-war recovery of European producers, to massive agricultural overproduction during the 1920s. This in turn led to declining farm prices during the second half of the decade. ... The

sječno carinsko opterećenje za više od 20.000 uvoznih proizvoda podignuto je na rekordnu razinu od preko 50 %. Stoga ne čudi što pojedini liberalni analitičari smatraju da je upravo to povećanje američkih carina u znatnoj mjeri potaknulo produblјivanje depresije tridesetih godina dvadesetog stoljeća.⁵⁵

U Europi je najpoznatiji zagovornik protekcionističkih ideja⁵⁶ bio njemački ekonomist i političar Friedrich List. Smatrao je da povijesni razvoj društva teče kroz pet stupnjeva: lov i ribarstvo, stočarstvo, polјodjelstvo, agrikulturno-manufakturno razdoblje, agrikulturno-manufakturno-trgovinsko razdoblje.⁵⁷ Prema Listu, njemačke države nalaze se na agrikulturno-manufakturnom stupnju. Stoga je potrebno omogućiti razvoj industrije i prijelaz na agrikulturno-ma-

Smoot-Hawley Tariff was more a consequence of the onset of the Great Depression than an initial cause. But while the tariff might not have caused the Depression, it certainly did not make it any better. It provoked a storm of foreign retaliatory measures and came to stand as a symbol of the “beggar-thy-neighbor” policies (policies designed to improve one’s own lot at the expense of that of others) of the 1930s. Such policies contributed to a drastic decline in international trade. For example, U.S. imports from Europe declined from a 1929 high of \$1,334 million to just \$390 million in 1932, while U.S. exports to Europe fell from \$2,341 million in 1929 to \$784 million in 1932. Overall, world trade declined by some 66% between 1929 and 1934. More generally, Smoot-Hawley did nothing to foster trust and cooperation among nations in either the political or economic realm during a perilous era in international relations. The Smoot-Hawley tariff represents the high-water mark of U.S. protectionism in the 20th century. Thereafter, beginning with the 1934 Reciprocal Trade Agreements Act, American commercial policy generally emphasized trade liberalization over protectionism. The United States generally assumed the mantle of champion of freer international trade, as evidenced by its support for the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), the North American Free Trade Agreement (NAFTA), and the World Trade Organization (WTO).” Izvor: US Department of State, Smoot-Hawley Tariff, http://future.state.gov/when/timeline/1921_timeline/smoot_tariff.html, posjećeno 12. lipnja 2009.

⁵⁵ Bartlett, B., *The Truth About Trade in History*, 1998., http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=10983, Bhagwati, J., *Protectionism, The Concise Encyclopaedia of Economics*, <http://www.econlib.org/library/Enc/Protectionism.html>, Bhagwati, J. & Panagariya, A., *The Truth about Protectionism*, 2001., <http://www.bsos.umd.edu/econ/panagariya/apecon/ET/FT2-JB-AP-Truth%20about%20Protectionism-Mar29-01.htm>; posjećeno 10. travnja 2009.

⁵⁶ U svojem djelu *Das Nationales System der Politischen Ökonomie*, Stuttgart und Tübingen, 1841., Friedrich List je podvrgnuo kritici liberalističku teoriju suvremenika Johna Stuartha Milla, dokazujući kako sadašnja podjela rada između Engleske i njemačkih državnica dovodi do njihova siromašenja.

⁵⁷ Lunaček, 1996., str. 347.

nufakturno-trgovinski stupanj, gdje se, po Listovu mišljenju, nalazila Velika Britanija. Nasuprot Ricardovoj teoriji komparativnih prednosti (po kojoj bi se njemački prostori sveli na žitnicu Britanskog Carstva, koje bi joj zauzvrat prodavalo industrijske proizvode), List je smatrao da britansko ustrajavanje na slobodi trgovine, a posebno Smithovo mišljenje, ide za tim da spriječi drugim narodima da vode onu gospodarsku politiku koja je stvorila moć i bogatstvo Engleske.⁵⁸ Izvoz poljoprivrednih proizvoda specijalizira njemačko gospodarstvo za tu vrstu proizvodnje. Nadalje, uz povećanje stanovništva i daljnju diobu poljoprivrednih površina s vremenom dolazi do pada efikasnosti i nazadovanja. Gospodarstvo je potrebno zaštititi razvijanjem industrijskih proizvodnih kapaciteta, tj. putem tzv. industrijskog odgoja nacije. Tako je List formulirao i prvu teoriju gospodarskog razvoja putem industrijalizacije. Krajnji rezultat slobode trgovanja bilo bi, zaključio je List, stalno bogaćenje Engleske i siromašenje njemačkih zemalja. Stoga se njemačke zemlje, kao manje razvijene, mogu oduprijeti supremaciji vladajuće manufakturne, trgovačke i pomorske sile toga vremena (Engleske) samo putem sustavnog razvitka proizvodnih snaga - "industrijskog odgoja nacije" - uz zaštitu mlade industrije. Da bi to mogle uspješno učiniti, potrebno im je i dovoljno veliko tržište; zato se List svestrano zalagao za osnivanje carinske unije njemačkih država⁵⁹, što je 1836. i učinjeno. Slično je smatrao i francuski ekonomist Paul L. Cauwès.⁶⁰

Vlade SAD-a i Njemačke provodile su snažnu protekcionističku politiku kojoj je cilj bio zaštititi domaću proizvodnju, dok je efekt prikupljanja fiskalnih prihoda bio u drugom planu. Nadalje, Listov primjer pokazuje da nije nužno biti protiv slobodnog tržišta da bi se zagovarala protekcionistička politika. Friedrich List bio je zagovornik protekcionizma prema izvannjemačkim područjima, dok je istodobno zagovarao stvaranje carinske unije (Zollverein), odnosno zajedničkog, slobodnog tržišta osamnaest njemačkih država. Njegov protekcionizam bio je velikim dijelom potaknut političkim razlozima, odnosno željom za ujedinjenjem Njemačke.⁶¹

⁵⁸ Vidi List, F., *The National System of Political Economy*, preveo Sampson S. Lloyd, 1885., <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/list/national.html>, posjećeno 10. studenoga 2009.

⁵⁹ Vidi List, 1885.

⁶⁰ Cauwès, P. L., *Précis du cours d'économie politique, professé à la Faculté de droit de Paris, contenant avec l'exposé des principes l'analyse des questions de législation économique*, Paris, 1879.

⁶¹ Bartlett, 1998.

Iako su u početku industrijalci (radi održavanja niskih cijena sirovina i nadnica) odbijali, a poljoprivrednici zahtijevali carinsku zaštitu poljoprivrednih proizvoda (dok su se istodobno zalagali za bescarinski uvoz industrijskih proizvoda), uvoz jeftinijeg mesa i žitarica iz SAD-a (koji dovodi do osiromašivanja i pada kupovne moći poljoprivrednika te manje potražnje za industrijskim proizvodima) tijekom gospodarske krize 1873. godine promijenio je njihovo mišljenje i ujedinio ih u zahtjevima za carinskom zaštitom poljoprivrede i industrije. Razvija se nova, izrazito konzervativna varijanta protekcionizma, koja je karakteristična za monopolni kapitalizam, a uključuje ograničavanje slobodne trgovine i poljoprivrednim i industrijskim proizvodima. Otud dolazi i njezino ime: sustav solidarne zaštite (Solidarschutzsystem) - kako ju je u svojem djelu *Allgemeine oder Theoretische Volkswirtschaftslehre*⁶² nazvao njezin tvorac Adolph Wagner.

Protekcioniističke su ideje već od sredine XIX. stoljeća naišle na velik odjek u SAD-u i Europi kroz:

- a) ograničavanje vanjske trgovine konvencionalnim carinama (dogovorno utvrđene među zemljama trgovinskim partnerima)
- b) praktičko onemogućavanje trgovine iznimno visokim prohibitivnim carinama (carine postaju instrumentom ekonomske agresije)
- c) jačanje industrijskog monopola u rukama domaćih monopolista koji se čak udružuju u industrijske kartele kako bi poticali izvoz pojedinih proizvoda, a inzistirali na visokim carinama na uvoz (tzv. Kartelldumping). "Jačanje protekcionizma dovelo je tako do jačanja monopola pa se u Sjedinjenim Državama potkraj prošlog stoljeća s pravom govorilo »the tariffs are mothers of trusts« (carine su majke trustova)"⁶³
- d) agrarni protekcionizam uz privatne i državne subvencije i premije za izvoz
- e) administrativni protekcionizam koji uvoz neke robe ograničava nametanjem određenih propisa (npr. veterinarski, propisi o kontroli kvalitete ili o standardima)
- f) dumping

⁶² Vidi Wagner, A., *Allgemeine oder Theoretische Volkswirtschaftslehre*, Leipzig und Heidelberg, 1876.

⁶³ Dujšin, U., *Ideje o ekonomskoj politici*, u: Vedriš, M., Dujšin, U. *Ekonomska politika u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2009., str. 17.

g) kolonijalna ekspanzija (imperijalizam) i osvajanje novih tržišta na silu čest su odgovor na politiku superprotekcionizma odnosno ekstraprotekcionizma, koja je negativno utjecala na međunarodnu podjelu rada, mogućnost izvoza, konkurentnost i prisutnost na svjetskom tržištu.⁶⁴

Na osnovama ovih protekcionističkih ideja kasnije se razvija i:

- protekcionizam kao sredstvo za razvoj nerazvijenih zemalja; rumunjski ekonomist Manoilescu⁶⁵ upozorava na koristi koje manje, agrarne i industrijski nerazvijene zemlje imaju od promjene ekonomske strukture industrijalizacijom zbog koje dolazi do rasta opće produktivnosti rada
- ideja o transferu moderne tehnologije, poboljšanju trgovanja s inozemstvom asimetričnim trgovinskim dogovorima i stabiliziranju deviznog priljeva diverzifikacijom izvoza⁶⁶
- doktrina imperijalizma razvijena je u nacističkim i fašističkim zemljama Europe, između dvaju svjetskih ratova u obliku doktrine o ekonomiji velikog prostora (Grossraumwirtschaft), a u Japanu pod nazivom "zone zajedničkog prosperiteta". Zagovarala je nezavisnost nacionalnih privreda stvaranjem autarkičnih privrednih cjelina na osvojenim prostorima u cilju što manje ovisnosti o inozemnim sirovinama.⁶⁷

⁶⁴ "Već spomenuta industrijska i agrarna kriza iz 1873. dala je snažan poticaj protekcionizmu i njegovom daljnjem usavršavanju. Tako se razvio novi, još agresivniji oblik protekcionizma koji su neki autori počeli nazivati *ekstra-* ili *superprotekcionizmom*. To je imalo dalekosežne posljedice. Sve intenzivnije ograničavanje vanjske trgovine povećalo je, doduše, stupanj zaštićenosti domaće privrede, ali je istodobno provođenje takve politike i u drugim zemljama značilo opasnost od *gubitka prednosti od međunarodne podjele rada* - od kojih se najvažnijima smatralo mogućnost pribavljanja deficitarnih sirovina i osiguranje širih tržišta za plasman gotovih proizvoda. Da bi se osigurale te prednosti, sve su vodeće evropske zemlje od početka sedamdesetih godina 19. stoljeća počele provoditi politiku *kolonijalne ekspanzije*, osiguravajući putem osvajanja dominantnu ulogu u trgovini sa «zavisnim teritorijima» i usmjeravajući njihov privredni razvoj prema svojim potrebama. Taj novi sistem odnosa kolonijalnih metropola i kolonija nazvao je engleski socijalist John A. Hobson *imperijalizmom* i prvi ga opisao u svom djelu «*Imperialism*» iz 1902.", Dujšin, 2009., str. 18.

⁶⁵ Detaljnije vidi Manoilescu, M., *The Theory of Protection and International Trade*, London, 1931.

⁶⁶ Detaljnije vidi Prebisch, R., *Nueva política comercial para el desarrollo*, Mexico, D. F., 1964. Prebischeve su ideje postale okosnica zahtjeva zemalja u razvoju za novim međunarodnim ekonomskim poretkom iz šezdesetih i početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Tako i Dujšin, 2009., str. 17 - 18.

⁶⁷ Vidi: Dujšin, 2009., str. 18. i Cassel, D. (ur.), *Wirtschaftspolitik im Systemvergleich*, München, 1984.

4. PROTEKCIONIZAM NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Nakon Drugog svjetskog rata, iz kojeg SAD izlazi kao vojni i ekonomski pobjednik, uspostavljen je novi svjetski politički i gospodarski poredak u kojem na strani slobodnog i demokratskog svijeta dominira SAD (dok protutežu čine zemlje okupljene oko SSSR-a) nastojeći stvoriti pogodne uvjete za daljnju gospodarsku, a po potrebi i vojnu ekspanziju. U temeljima međunarodnih ekonomskih odnosa nalaze se Međunarodni monetarni fond (MMF) i Svjetska banka (WB) osnovani 1944. godine, a nešto kasnije, 1. siječnja 1948. godine, 23 zemlje članice sklopile su Opći sporazum o carinama i trgovini (GATT). Pozitivni učinci novoga globalnog ekonomskog poretka pod patronatom SAD-a postali su vidljivi nakon uspješno provedenog plana obnove i sprečavanja širenja ideologije i političkog utjecaja SSSR-a u velikom dijelu ratom razrušenih zemalja Europe i Azije. Zahvaljujući učinkovitosti navedenih novoosnovanih međunarodnih organizacija početkom pedesetih godina XX. stoljeća uspostavljena je međunarodna konvertibilnost valuta zemalja članica, a sklopljen je i niz multilateralnih sporazuma u okviru GATT-a, kojima je u velikoj mjeri liberalizirana međunarodna trgovina.⁶⁸ SAD postaje jednim od najglasnijih zagovornika slobodne međunarodne trgovine, čime je, gotovo stotinu godina prije roka, ispunjeno davno proročanstvo koje je, raspravljajući o potrebi uvođenja zaštite domaće proizvodnje, izrekao tadašnji, 18. (1869. - 1877.) predsjednik SAD-a U. S. Grant:

“Stoljećima je Engleska provodila oštru protekcionističku politiku koju je često zaoštravala do ekstrema, ali je iz nje izvukla i ogromne pozitivne rezultate. Nakon dva stoljeća bila je dovoljno snažna da je napusti i uvede slobodnu trgovinu jer je smatrala da odgovara njezinim interesima. Draga moja gospodo, moje znanje o našoj zemlji dopušta mi da vjerujem da ćemo za 200 godina, kada postignemo sve što nam protekcionizam pruža, i mi prihvatiti doktrinu slobodne trgovine”.⁶⁹

⁶⁸ A. Maddison, A., *Growth and Fluctuation in the World Economy, 1870-1960*. Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review, June, 1962. Ti sporazumi u okviru GATT-a postignuti su u dvije tzv. runde pregovora, *Dillonovoj* (1960. - 1962.) i *Kennedyjevoj* (1973. - 1979.). Detaljnije o rundama pregovora u okviru GATT-a vidi *Understanding The WTO: The GATT years: from Havana to Marrakesh*, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm, posjećeno 12. listopada 2009.

⁶⁹ Cooke, J. E. (ur.), *The Reports of Alexander Hamilton*, New York, Harper & Row, 1964., str. 138.

U razdoblju od 1950. do 1975. godine dolazi do ubrzanog rasta izvoza te je volumen međunarodne trgovine povećan pet puta, dok je istodobno proizvodnja u svijetu povećana za 2,2 puta.⁷⁰ Novi val protekcionizma dolazi tek s novom gospodarskom krizom. Neoprotekcionizam, koji se javlja tijekom krize iz 1970-ih godina XX. stoljeća⁷¹, u obliku teorije o upravljanoj trgovini čiji su osnovni instrumenti neocarinska ograničenja (npr. dogovorom utvrđene kvote u svrhu ograničavanja izvoza i obaveze uvoza), selektivna zaštita pojedinih industrijskih grana, otvorena diskriminacija pojedinih zemalja (SAD - Japan), nametanje reciprociteta, stvaranje ekonomskih i političkih integracija, *de facto* je suvremeni nasljednik klasičnog protekcionizma. Vodi se istim motivima, jedino su mu opravdanja prilagođena i modernizirana. Time su mnoge zemlje pokušale umanjiti teškoće koje se javljaju u domaćem gospodarstvu, pri čemu je ta tendencija sve izraženija od početka osamdesetih godina XX. stoljeća. Kriza je destabilizirala i međunarodne financijske odnose, poremetivši do tada uobičajene vanjskotrgovinske tokove i onemogućivši mnogim zemljama u razvoju redovito servisiranje obveza prema inozemnim vjerovnicima kroz prihode ostvarene putem povećanja izvoza. Novonastalo stanje stvorilo je opasnost od ponavljanja stagnacije međunarodne razmjene slične onoj iz tridesetih godina XX. stoljeća, koja je tada u znatnoj mjeri pridonijela daljnjem produblivanju krize. Tek je oživljavanjem privredne aktivnosti početkom osamdesetih godina

⁷⁰ *World Bank: World Development Report*, 1987., Oxford, 1987.

⁷¹ Arrighi to smatra klasičnom kapitalističkom krizom hiperprodukcije do koje dolazi zbog pojačane konkurencije najrazvijenijih gospodarstava, dok istodobno rate cijena inputa, osobito rada (javlja se tzv. spirala nadnica i cijena), brže od same produktivnosti rada, te dolazi do smanjivanja profita i odljeva spekulativnog kapitala u inozemstvo. Tako Arrighi, G., *Global Market*, Journal of World-Systems Research, Vol. V, No. 2, 1999.

U ljeto 1973. godine Organizacija zemalja izvoznica nafte (OPEC) uvodi embargo na izvoz nafte u zapadne zemlje nakon tzv. Yom-kippurskog rata, da bi se nakon njegova ukidanja cijena nafte učestverostručila. 1974. i 1975. godine, prvi put nakon Drugog svjetskog rata, došlo je i do stagflacije, tj. stagnacije, a u nekim zemljama i pada BDP-a, uz porast stope inflacije. Novi naftni šok uslijedio je 1979. godine. Detaljnije vidi Dujšin, 2009., str. 27 - 28.

Zemlje OPEC-a počele su raspolagati velikim količinama dolara od izvezena nafte koje su plasirale na međunarodno tržište kapitala, čime su izazvale pad kamatnih stopa u razvijenim zemljama, što će postati zametak kasnije dužničke krize zemalja u razvoju 80-ih godina XX. stoljeća. Razvijene zemlje nastojale su "zaštiti domaću ekonomiju od rastuće nesigurnosti u opskrbi energentima kroz deflatornu politiku koja je imala za cilj stvaranje trgovinskog suficita". Vidi Arrighi, 1999., str. 238.

XX. stoljeća, kojim je ponovno aktualiziran proces globalizacije, i dovršenjem tzv. Urugvajске runde pregovora o liberalizaciji međunarodne trgovine, kao i osnivanjem Svjetske trgovinske organizacije (WTO) 1995. godine, ostvaren pozitivan pomak u pravcu liberalizacije međunarodne trgovine.⁷²

Osnovni cilj WTO-a je postizanje održivog rasta i razvitka globalnoga gospodarstva te bolje suradnje u vođenju svjetske ekonomske politike radi povećanja životnog standarda u zemljama članicama, kroz stvaranje otvorenog i ravnopravnog sustava pravila međunarodne trgovine, progresivne liberalizacije i eliminacije carinskih i necarinskih prepreka trgovini robama i uslugama te uklanjanje svih oblika protekcionizma i diskriminacije u međunarodnim trgovinskim odnosima. Ovi ciljevi ostvaruju se zajedničkim djelovanjem u smjeru smanjivanja prepreka međunarodnoj razmjeni, izbjegavanjem prepreka na diskriminacijskoj osnovi, nadoknadom štete uzrokovane podizanjem barijera međunarodnoj trgovini te rješavanjem eventualnih sporova i sukoba u okviru WTO-a. WTO je u odnosu na GATT proširio nadležnost i na liberalizaciju usluga povezanih s trgovinom roba te intelektualnim vlasništvom. Osnovna polemika o protekcionizmu danas vodi se oko poštovanja prava intelektualnog vlasništva. Dok razvijene zemlje snažno zagovaraju zaštitu prava intelektualnog vlasništva, zemlje u razvoju protive joj se zato što ona dodatno povećava tehnološki jaz između bogatih i siromašnih zemalja. Zemlje u razvoju imaju snažne povijesne argumente u promicanju svojih zahtjeva jer su današnje razvijene zemlje tijekom većeg dijela povijesti pružale zaštitu prava intelektualnog vlasništva, ograničavajući ga, doduše, samo na svoje građane, dok jednaku zaštitu nisu priznavale strancima.⁷³ Osnovna pravila WTO-a su: klauzula najpovlaštenije nacije kojom se zabranjuje nepovoljniji tretman jedne države članice od onog koji se daje drugim članicama WTO-a, (*Most Favoured Nation Treatment, MFN clause*), načelo slobodnog pristupa tržištu (*free market access*) i načelo nacionalnog tretmana; nediskriminirajućeg tretmana nerezidenata na nacionalnim financijskim tržištima (*National Treatment, NT clause*). GATT je bio samo sporazum, a ne institucija, pa nije imao mogućnost sankcioniranja članica koje se nisu pridržavale sporazuma, što je ujedno bilo i najveće ograničenje GATT-a. WTO je organizacija, ima mogućnost sankcija i institucija je u pra-

⁷² Dujšin, 2009., str. 28 - 30.

⁷³ O tome vidjeti više u: Stiglitz, J., *Making Globalization Work*, New York, 2006., str. 102 - 131, i Chang, H. J., *Kicking away the ladder: Development in strategic perspective*, London, 2002., str. 83 - 85.

vom smislu. Osim carinskih, u okviru GATT-a, a poslije i WTO-a, u određenoj su mjeri regulirana i pojedina necarinska ograničenja koja se često javljaju u međunarodnoj trgovini. Prvi put se 70-ih godina XX. stoljeća, na Tokijskoj rundi pregovora u okviru GATT-a (od 1973. do 1979. godine), razgovaralo o necarinskim ograničenjima te su donesena pravila o necarinskim odredbama koja nisu bila obvezatna. Tijekom Urugvajске runde (od 1986. do 1994. godine) doneseni su sporazumi (Sporazum o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih certifikata, Sporazum o tehničkim ograničenjima trgovine, Sporazum o podrijetlu robe, Sporazum o primjeni uvoznih licenci) o necarinskim ograničenjima koji su bili obvezujući za sve zemlje članice. Međutim, još postoji i dosta otvorenih pitanja, neujednačenosti, kao i prostora za protekcionističke mjere, u primjeni necarinskih ograničenja, osobito kod tehnoloških ograničenja jer je pitanje standarda pitanje unutrašnje politike pojedine članice. Pravila WTO-a dopuštaju svim članicama autonomno donošenje standarda, koji moraju biti transparentni, odnosno objavljeni i prijavljeni WTO-u.

Za vrijeme mandata predsjednika W. J. B. Clintona (1993. - 2001. godine) uvedena je nova politika reguliranja međunarodnih ekonomskih odnosa koja se oslanjala na prikriveni protekcionizam kroz zahtjev poštovanja tzv. minimalnih standarda iz područja radnog zakonodavstva i zaštite okoliša zemalja vanjskotrgovinskih partnera.⁷⁴ Time je izvršen pritisak na proizvođače izvan SAD-a da u cijenu svojih proizvoda ugrade dodatne troškove, čime se smanjuje cjenovna konkurentnost njihovih proizvoda. Iako protivnici takvog protekcionizma smatraju da su time ponajprije pogođeni lokalni proizvođači, odnosno izvoznici iz nerazvijenih zemalja, razlozi za uvođenje tih mjera obuhvaćaju i destimuliranje odljeva kapitala iz razvijenih u nerazvijene zemlje do kojeg dolazi upravo zbog nižih troškova proizvodnje u zemljama u razvoju. Sljedeći oblik suvremenog protekcionizma svakako je subvencioniranje domaće proizvodnje, što je osobito izraženo u subvencioniranju poljoprivredne proizvodnje u EU-u i SAD-u, koji se najčešće opravdava političkim pritiskom interesnih skupina proizvođača hrane, ali i strateškim razlozima. Možemo zaključiti da je SAD težište vanjskotrgovinske politike premjestio sa slobodne (*free*) na upravljanu (*managed*) trgovinu. Zagovornici slobodne trgovine shvatili su to kao novi oblik protekcionizma.⁷⁵

⁷⁴ Radi sprečavanja prakse tzv. socijalnog dumpinga.

⁷⁵ Anderson S., *Unclean Hands: America's Protectionist Policies*, <http://www.free-trade.org/node/457/print>, posjećeno 10. travnja 2009.

Nadalje, čini se da su nastojanja zagovornika slobodne trgovine naišla na određene prepreke. Ciljevi postavljeni u Dohi, u studenome 2001. godine⁷⁶, na početku trenutačne runde pregovora o slobodnoj trgovini u okviru WTO-a, još su daleko od realizacije, a međunarodni trgovački odnosi su i dalje opterećeni protekcionizmom.⁷⁷ Kao osnovne prepreke slobodnoj trgovini, a ujedno i mjere provođenja suvremene politike prikrivenog protekcionizma na globalnoj razini, koja je u porastu, čak i u industrijski razvijenim zemljama i regijama, poduzetnici, kao najteže, posebno ističu klasične protekcionističke metode poput carina i količinskog ograničenja uvoza (uvoznih kvota). Njima se pridružuju i određene mjere tečajne politike, poput umjetno održavanog nižeg tečaja domaće valute, te subvencije koje se dodjeljuju konkurentskim firmama na domaćem tržištu, koje su često popraćene tzv. neformalnim protekcionizmom poput restriktivne primjene antidampinških propisa, propisa o standardizaciji i kvaliteti, korupcije te lobiranja domaćih poduzetnika usmjerenog prema tijelima nadležnim za izdavanje raznih dozvola nužnih za poslovanje, kojim oni žele spriječiti dolazak inozemne konkurencije.⁷⁸ Metode kojima se strani poduzetnici sami suprotstavljaju protekcionističkoj politici najčešće uključuju:⁷⁹

- stvaranje dugoročne strategije prodora i osvajanja novih tržišta
- lokalizaciju, odnosno stvaranje strateških saveza i joint-venture poduzeća s lokalnim poslovnim subjektima
- specijalizaciju, tj. usmjerenje prema proizvodnji dobara, odnosno pružanju usluga koje su u velikoj mjeri jedinstvene i potrebne potrošačima, a istodobno uživa i adekvatnu zaštitu u sferi intelektualnog vlasništva
- pozitivno prijateljsko lobiranje, ako je moguće u grupi s drugim stranim investitorima

⁷⁶ Detaljnije vidi *Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration*, http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm, posjećeno 10. travnja 2009.

⁷⁷ Na to upućuje i istraživanje koje je proveo The Economist Intelligence Unit 2006. godine, prilikom kojeg je intervjuirao 286 menadžera u glavnim trgovačkim regijama svijeta. Zanimljivo je da, iako postoji opća podrška poduzetnika slobodnoj trgovini, jedna trećina njih ipak smatra da protekcionistička politika pruža ključnu potporu mladim poduzetnicima i gospodarskim sektorima u ranim fazama razvoja. Detaljnije vidi *Barriers to entry - Coping with protectionism, A report from the Economist Intelligence Unit*, Commissioned by UK Trade & Investment, 2006., http://graphics.eiu.com/files/ad_pdfs/eiu_UKTI_protectionism.pdf, posjećeno 10. travnja 2009.

⁷⁸ *Barriers to entry - Coping with protectionism*, 2006.

⁷⁹ Detaljnije vidi *Barriers to entry - Coping with protectionism*, 2006.

- fleksibilnost i brzinu prilagođavanja putem poslovanja kroz male autonomne organizacijske jedinice s dobrim lokalnim vezama.

Praksu ekonomskog protekcionizma nastavlja i administracija novoizabranog američkog predsjednika B. H. Obame. Potpisujući 17. veljače 2009. godine plan američkog Senata vrijedan 787 milijardi dolara, kojim se taj novac predviđa kao stimulacija globalnom financijskom krizom zahvaćenoj američkoj privredi izazvao je veliku zabrinutost kod zagovornika slobodne trgovine. Prema ovom planu za sve projekte koji se iz njega financiraju mora se kupovati roba proizvedena u SAD-u, kad god je to moguće (prije svega željezo, čelik i industrijski proizvodi). Iznimke od ovih pravila moguće su samo u javnom interesu i u slučaju da američka roba povećava troškove financiranja za više od 25 %.⁸⁰

Slično SAD-u u kriznim se vremenima ponašaju i druge gospodarske velesile današnjice, posebice Kina i EU. Stoga nije čudno da je čelni čovjek WTO-a Pascal Lamy u svojem izvještaju o stanju međunarodne trgovine 9. veljače 2009. upozorio na opasnost od protekcionizma izjavivši: "The fragile economic prospects of every WTO Member have become especially vulnerable to the introduction of any new measure that closes off market access or distorts competition. This is particularly the case for developing countries".⁸¹ Lamyjeve bojazni nisu u potpunosti neutemeljene jer je na odluku američkog predsjednika Obame o uvođenju dodatnih carina na uvoz guma proizvedenih u Kini Kina zaprijetila protumjerama, prije svega povećavanjem carina na uvoz američke peradi i vozila.⁸² Lideri G-20 na travanjском sastanku u Londonu obvezali su se na neprovođenje protekcionističke politike te dali punu potporu slobodnoj trgovini i povećanju stranih investicija. Koliko se obećanjima političara može vjerovati, najbolje pokazuje izvještaj WTO-a. WTO je objavio brojku od 91 potencijalno nove protekcionističke mjere, koje su donijele članice G-20 u razdoblju od sredine travnja (Londonski sastanak) do 15. kolovoza 2009.

⁸⁰ *Trade Wars: Will Protectionism Win out over Recovery?*, <http://knowledge.wharton.upenn.edu/article.cfm?articleid=2165>, posjećeno 10. travnja 2009.; Hufbauer, G. C. and Schott, J. J., *Buy American: Bad for Jobs, Worse for Reputation*, <http://www.iie.com/publications/pb/pb09-2.pdf>, posjećeno 10. travnja 2009.

⁸¹ *We must remain extremely vigilant*, WTO, Trade Policy Review, http://www.wto.org/english/news_e/news09_e/tpr_09feb09_e.htm, posjećeno 10. travnja 2009.

⁸² *US tyre duties spark China clash*, Financial Times, http://www.ft.com/cms/s/0/f67c6fe6-a024-11de-b9ef-00144feabdc0.html?ncklick_check=1, posjećeno 22. rujna 2009.; *China launches anti-dumping probe into U.S. auto, chicken products*, Xinhua, http://news.xinhuanet.com/english/2009-09/13/content_12045618.htm, posjećeno 22. rujna 2009.

godine.⁸³ Čini se da u vrijeme krize političari i dalje misle prije svega na svoje glasače.

Najave "kriznog" protekcionizma dolaze i iz EU-a. Iako se bojazan mnogih ekonomista s početka 90-ih godina XX. stoljeća o tvrđavi Europi pokazala neosnovana, EU čak i u kriznim vremenima nastoji održavati slobodnu trgovinu unutar Unije (jer ipak još prevladava svijest o političkoj i ekonomskoj opasnosti eskalacije protekcionizma unutar Unije), dok je s trećim zemljama ta trgovina ipak nešto manje slobodna.⁸⁴ "Zaštita vlastite proizvodnje, protekcionizam, zasigurno bi produbio i produljio ovu krizu. Zaštita od »novog« protekcionizma bit će teška. Neće se koristiti protekcionističke mjere i instrumenti iz razdoblja velike depresije tridesetih godina prošlog stoljeća: zabrane uvoza, ograničenje uvoza, veće carinske stope i slično. Na vidiku je »nacionalni« i financijski protekcionizam. U Velikoj Britaniji, gdje je rođen liberalizam, premijer izjavljuje »britanski poslovi za britanske radnike«. U Americi je s visokog mjesta došla poruka »kupujmo američko«. Francuski predsjednik poziva francuske proizvođače automobila da čuvaju domaća radna mjesta kao uvjet za državnu pomoć. Grčki bankari dobili su državno jamstvo uz uvjet da ga koriste za kreditiranje domaćih subjekata, a ne svojih podružnica na Balkanu. Na djelu je gospodarski nacionalizam koji se provodi kroz »financijski« protekcionizam".⁸⁵

⁸³ *Broken Promises: a G20 Summit Report by Global Trade Alert*, <http://www.globaltradealert.org/gta-analysis/broken-promises-g20-summit-report-global-trade-alert>, posjećeno 10. travnja 2009.

⁸⁴ Početkom 2009. godine bili smo svjedoci namjere francuskog predsjednika Sarkozyja koji sa šest milijardi eura želi pomoći posrnulim francuskim proizvođačima automobila, uz uvjet da Peugeot, Citroën i Renault zatvore pogone u Češkoj, Slovačkoj i Sloveniji "jer nema smisla da francuske tvrtke automobile za Francuze proizvode izvan Francuske". Češki premijer Mirek Topolánek upozoravao je da se "Europa suočava s porastom protekcionizma, nacionalizma i ksenofobije". "Pojedinačne mjere koje neka zemlja prihvaća ne bi smjele ići protiv zajedničkih pravila. Europsko gospodarstvo međusobno je toliko povezano da si to ne možemo priuštiti. Moramo se oduprijeti populizmu, nedostatku solidarnosti i osobnim optužbama." - istaknuo je Topolánek. Upitao je: "Jesmo li doista na istome brodu? Ili imamo različite palube? Jesmo li na palubi prvoga, drugoga ili trećega razreda?". Talijanska vlada osigurala je 1,7 milijardi eura za pomoć svojoj automobilskoj industriji, pod uvjetom da ne zatvara tvornice u Italiji. Španjolski plan pomoći autoindustriji iznosi četiri milijarde eura te zahtijeva zadržavanje postojeće razine zaposlenosti. *Protekcionizam ruši temelje EU-a*, Večernji list, <http://www.vecernji.hr/newsroom/news/international/3242534/index.do/>, posjećeno 20. veljače 2009.

⁸⁵ Jurčić, Lj., *Krizni stožer Ljube Jurčića: Protekcionizam prijeti*, Nacional, <http://www.nacional.hr/clanak/56183/protekcionizam-prijeti>, posjećeno 10. travnja 2009.

4.1. Položaj Hrvatske u međunarodnoj razmjeni

Promišljajući mogućnost provođenja protekcionizma u Hrvatskoj te eventualne primjene konkretnih mjera takve ekonomske politike potrebno je uzeti u obzir činjenicu da je hrvatsko gospodarstvo relativno malo⁸⁶ i otvoreno. Republika Hrvatska od 1993. godine bila je promatrač u WTO-u, da bi 30. studenoga 2000. godine postala punopravna članica te međunarodne organizacije, čime joj je u znatnoj mjeri ograničen spektar raspoloživih mjera protekcionističke politike. Prema službenim podacima WTO-a za 2007. godinu, udio Hrvatske u međunarodnoj razmjeni roba na izvoznoj strani iznosi 0,09 % (76. mjesto među zemljama članicama WTO-a⁸⁷ na koje otpada gotovo 90 % svjetske trgovine), dok je dvostruko veći na uvoznoj strani i iznosi 0,18 % (62. mjesto). Situacija je nešto povoljnija na strani izvoza usluga gdje hrvatski udio iznosi 0,37 % (42. mjesto), dok je uvoz znatno manji i iznosi 0,12 % svjetskoga, što Hrvatsku svrstava na 48. mjesto po veličini uvoza usluga među članicama WTO-a.⁸⁸ Stoga, upravo zbog veličine, otvorenosti i strukture hrvatskoga gospodarstva, koje samo nije u stanju potpuno zadovoljiti domaću potražnju u svim segmentima, kao i obveza koje proizlaze iz članstva u CEFTA-i i WTO-u, kao i procesa pristupanja EU-u, Hrvatska ne može u većoj mjeri ograničiti⁸⁹ uvoz proizvoda i usluga koje sama proizvodi, iako je nedavno nakratko bila pogođena "sirovim" protekcionističkim mjerama susjedne BiH, također članice CEFTA-e.

Od 1. siječnja 2004. godine na snazi je Sporazum o slobodnoj trgovini između BiH i Hrvatske, čime su tržišta susjednih zemalja otvorena za bescarinsku razmjenu mnogobrojnih kategorija proizvoda (osobito poljoprivrednih i prehrambenih) koji su prije uživali znatnu zaštitu. BiH je nastavila s procesom liberalizacije međunarodne trgovine osobito sa zemljama EU-a i bivše SFRJ, sve do izbijanja financijske krize 2008. godine, iako su se vrlo brzo pojavili pro-

⁸⁶ Osobito prema razini GDP-a, apsolutnoj i *per capita*, te udjela u međunarodnoj razmjeni, u odnosu na ostale zemlje svijeta.

⁸⁷ Njih 153, prema aktualnim podacima od 23. srpnja 2008., vidi *The WTO*, http://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm, posjećeno 11. listopada 2009.

⁸⁸ Detaljnije vidi *World Trade Organisation, Trade Profiles, Croatia*, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=HR>, posjećeno 11. listopada 2009.

⁸⁹ Ipak, prema pravilima WTO-a moguće je uvesti privremene kvote zbog disrupcije tržišta.

blemi deficita u razmjeni s Hrvatskom i Srbijom, osobito u sferi prehrambenih proizvoda⁹⁰, koji su prisutni do danas.⁹¹ U lipnju 2009. godine BiH je donijela Zakon o zaštiti domaće proizvodnje u okviru Sporazuma CEFTA-e, kojim je obuhvaćeno više od 40 posto svih poljoprivrednih proizvoda koji se iz Hrvatske izvoze u BiH, za koje je bila predviđena carinska zaštita u prosjeku od 50 %.⁹² Ubrzo su uslijedile negativne reakcije glavnih vanjskotrgovinskih partnera BiH - Hrvatske i Srbije te EU-a, ali i vodećih političara unutar same BiH, osobito hrvatske i srpske nacionalnosti, pa je na zahtjev koji je u ime kluba hrvatskih zastupnika podnio Ilija Filipović, predsjedatelj Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Ustavni sud BiH 3. srpnja 2009. godine donio privremenu mjeru kojom je obustavljena primjena spornog Zakona do donošenja konačne odluke Ustavnog suda BiH u tom predmetu.⁹³ Istodobno su Hrvatska i Srbija najavile uvođenje protumjera zbog kršenja Sporazuma CEFTA-e, a Europska komisija već je prije od BiH zatražila preispitivanje prijedloga Zakona jer su njegove odredbe bile protivne Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i Europske unije.⁹⁴ 25. listopada 2009. godine Ustavni sud BiH konačno je ukinuo sporni Zakon.⁹⁵ Očito je svijest o neprihvatljivosti takvih "grubih" protekcionističkih mjera danas doista vrlo raširena, čak i u ovom dijelu europskog kontinenta.

Ipak, mogućnost ograničenog, sofisticiranog protekcionizma⁹⁶ postoji u sferi donošenja restriktivnih pravilnika o standardima kojima moraju udovoljavati

⁹⁰ Detaljnije vidi Agencija za lokalne razvojne inicijative (ALDI), *Slobodna trgovina i Bosna i Hercegovina: Da li smo spremni na putovanje?*, http://www.aldi.ba/files/ALDI_Slobodna_trgovina_i_BiH_April_2004.pdf, posjećeno 10. listopada 2009.

⁹¹ Vidi *Hrvatsko gospodarstvo 2008. godine*, HGK, <http://hgk.biznet.hr/hgk/fileovi/15948.pdf>, str. 70 - 76, posjećeno 10. listopada 2009. Deficit koji BiH ostvaruje u razmjeni s Hrvatskom postoji već nekoliko godina, a sličan deficit Hrvatska ima u međunarodnoj razmjeni s EU-om.

⁹² Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 49/2009.

⁹³ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Odluka o privremenoj mjeri U-5/09, <http://www.ccbh.ba/hrv/odluke/index.php?src=2#>, posjećeno 10. listopada 2009.

⁹⁴ *Ustavni sud BiH privremeno obustavio zakon o zaštiti domaće proizvodnje*, poslovni.hr, <http://www.poslovni.hr/120505.aspx>, posjećeno 10. listopada 2009.

⁹⁵ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, <http://www.ccbh.ba/hrv/press/index.php?pid=3880&sta=3&query=57.+plenarna+sjednica>, posjećeno 10. listopada 2009.

⁹⁶ Osim dosadašnjeg višegodišnjeg davanja državnih jamstava i poticaja poljoprivredi, brodogradnji i pojedinim državnim poduzećima - gubitašima, za sada bez ikakvog vidljivog pozitivnog učinka, te neuspjele akcije "Kupujmo hrvatsko".

pojedini uvozni proizvodi. Takve mjere moguće je uvesti zbog zaista niske kvalitete uvoznih proizvoda (npr. otrovne boje na dječjim igračkama ili otrovno mlijeko i hrana za kućne ljubimce iz Kine) koji su opasni za život i zdravlje potrošača, ili kada se samo privremeno (u vrijeme krize ili u početnom razvojnom stadiju nove/perspektivne/izvožno usmjerene/strateški bitne industrijske grane odnosno proizvodnje) želi zaštititi domaća proizvodnja. Predsjednik HUP-ove Udruge elektroindustrije i predsjednik Uprave Elektro-kontakta d.d., jednog od vodećih hrvatskih izvoznika, Vladimir Ferdelji, smatra da se Pravilnik o kvaliteti već odavno trebao početi primjenjivati: "Istina, ne treba se miješati u slobodno tržište, no za zakonsko korištenje prepreka već je krajnje vrijeme. Primjerice, može se uvesti pravilo da uvezena roba ima znak kvalitete registriran u hrvatskom zavodu. Kada bi takvo što bilo potrebno, povećali bi se budžeti od poreza, otežao uvoz i prodavala bi se kvalitetnija roba".⁹⁷ Također, zalaže se za uvođenje posebnog poreza na dobit uvoznicima jer je razlika između inflacije i precijenjenog tečaja ono na čemu neto uvoznici dodatno profitiraju, dok izvoznici gube. "Izvoznici, kao što nam se to nameće, nisu za devalvaciju kune, nego za isključenje monetarnog utjecaja u poslovanju zbog precijenjene kune. Porez neto uvoznicima bio bi usto i antiinflatorna mjera. Trgovci se, primjerice, ne bi usudili povećavati cijene jer bi im tada porez bio veći".⁹⁸ Također, moguće je osigurati potpore domaćoj proizvodnji i izvozu kreditima povoljnijim od onih u komercijalnim bankama putem razvojne banke (npr. HBOR), provesti nužne reforme radi povećavanja konkurentnosti⁹⁹, kao i sanaciju i restrukturiranje grana i industrija (npr. brodogradnja, HŽ, poljoprivreda) pogođenih krizom, odnosno onih na zalazu (tzv. *lame duck industries*) te, po uzoru na SAD i EU, usmjeriti javnu potrošnju, za trajanja recesije, prema generiranju buduće proizvodnje i zapošljavanja. Također, zanimljiv je i stav kineskih stručnjaka za međunarodnu trgovinu prema kojem prioritetna kupnja domaćih proizvoda određena tijekom vladine nabave zapravo nije protekcionizam već međunarodni

⁹⁷ *Okrećemo se protekcionizmu?*, poduzetništvo.org, Poduzetnički portal, <http://www.poduzetništvo.org/news/okrecemo-se-protekcionizmu>, posjećeno 10. listopada 2009.

⁹⁸ *Okrećemo se protekcionizmu?*, poduzetništvo.org, Poduzetnički portal, <http://www.poduzetništvo.org/news/okrecemo-se-protekcionizmu>, posjećeno 10. listopada 2009.

⁹⁹ Vidi preporuke Nacionalnog vijeća za konkurentnost, 55 preporuka za povećanje konkurentnosti Hrvatske, http://www.konkurentnost.hr/dokumenti/120__NVK%2055%20Preporuka.pdf i Preporuke za povećanje ICT konkurentnosti Hrvatske, http://www.konkurentnost.hr/dokumenti/121__Preporuke%20za%20povecanje%20ICT%20konkurentnosti%20Hrvatske.pdf, posjećeno 10. listopada 2009.

običaj¹⁰⁰, čime se otvara mogućnost pojačanog djelovanja na promicanju kupnje domaćih proizvoda i usluga u postupcima javne nabave.

ZAKLJUČAK

Promatrajući evoluciju ekonomske politike protekcionizma od antike do današnjih dana možemo primijetiti da se ideja zaštite domaćega gospodarstva od inozemne konkurencije javlja paralelno s razvojem vanjske trgovine i otada ostaje njezin pratitelj. Vodeće gospodarske sile najčešće su, u početnoj fazi svojeg razvojnog puta, pribjegavale protekcionizmu radi stvaranja povoljnijih uvjeta za razvoj "mlade" industrije, štiteći se od inozemne konkurencije. Stekavši dominantan položaj, redovito bi počinjale zagovarati slobodu vanjske trgovine kako bi dodatno proširile sferu svojega gospodarskog i političkog utjecaja. Nadalje, u razdobljima gospodarske krize protekcionizam bi obično naglo uskrsnuo kao spasonosno rješenje za domaću proizvodnju i zaposlenost, iako bi se na kraju pokazao kao čimbenik koji dodatno produljuje i produbljuje krizu, upravo zbog odmazde glavnih vanjskotrgovinskih partnera koji bi se pokušavali zaštititi na isti način, smanjujući time ukupan volumen domaće proizvodnje i međunarodne trgovine.

Suvremeni trendovi razvoja međunarodne trgovine obilježeni su stvaranjem regionalnih, nadnacionalnih političkih i trgovinskih asocijacija s različitim stupnjem međusobne povezanosti i koordinacije u vođenju ekonomske politike, ali s očitom tendencijom ka ukidanju međusobnih barijera međunarodnoj razmjeni, kao i vođenju jedinstvene politike prema zemljama izvan odnosne asocijacije. Ipak, pod udarom raznih internih i eksternih šokova i danas su prisutni prikriveni, ali i otvoreni sukobi između blokova, i između samih zemalja članica. Očit primjer takvog suvremenog izazova svakako je i trenutačna globalna financijska kriza, koja se počela manifestirati u srpnju 2007. godine slomom tržišta hipotekarnih kredita, a početkom 2009. godine zahvatila je gotovo čitav svijet.¹⁰¹ Europa itekako postaje svjesna da su problemi globalni, a rješenja na

¹⁰⁰ *Prioritetna kupnja domaćih proizvoda tijekom vladine nabave nije trgovinski protekcionizam*, Kineski Radio Internacional, <http://croatian.cri.cn/348/2009/06/19/21s17948.htm>, posjećeno 10. listopada 2009.

¹⁰¹ Zbog masovnog propadanja banaka prouzročenih gubicima u trgovanju vrijednosnicama, javila se nesigurnost u pogledu boniteta pojedinih banaka te dolazi do zamrzavanja sustava međubankarskog kreditiranja, a nakon toga i kreditiranja gospodarstva

nacionalnoj razini nisu više adekvatna jer problemi i rješenja nisu na istoj razini. Kejnezijanski odgovor na krizu, koji je bio prilično učinkovit 50-ih i 60-ih godina prošlog stoljeća, podrazumijevao je povećavanje likvidnosti privrede, a samim time bi se pokrenula i privredna aktivnost koja bi se obično nastavila povećavati. Danas, u doba globalizacije gospodarstva, s načelno ograničenim raspoloživim arsenalom protekcionističkih mjera, povećanje likvidnosti u jednoj zemlji nužno će se preliti u povećanje gospodarske aktivnosti njezinih najvažnijih trgovinskih partnera s nepredvidljivim učincima. Grey točno konstatira da dok je god na snazi ovakav oblik globalizacije, kejnezijanska ekonomska politika imat će samo limitirani učinak.¹⁰² Nadalje, protekcionistička politika osiromašivanja susjeda (*beggar thy neighbor policy*) nije se pokazala kao učinkovit recept za izlaz iz krize 30-ih godina prošlog stoljeća. Jedan od osnovnih razloga njezina neuspjeha bila su mala domaća tržišta i mala kupovna moć. No danas je slika ponešto promijenjena. Iako ni jedna zemlja nije dovoljno velika da provodi uspješnu protekcionističku politiku, novi regionalizam doveo je do stvaranja nekolicine važnih regionalnih ekonomskih saveza.¹⁰³ Ti regionalni savezi već su dovoljno snažni za provođenje protekcionističke politike prema nečlanicama. Hoće li to doista učiniti, ili će poučeni iskustvima iz prošlosti pokušati izbjeći zamku "carinskih ratova", i koliko će im to koristiti ili štetiti, pokazat će budućnost.

i stanovništva. Globalni pad gospodarske aktivnosti po svojim razmjerima podsjeća na najveće ekonomske krize (primjerice Veliku gospodarsku depresiju iz 1929. ili krizu iz 1973. godine) te daje osnove za prognozu njezina trajanja od ne samo nekoliko uzastopnih kvartala, već i nekoliko godina. Detaljnije vidi Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S., *The Aftermath of Financial Crises*, Annual Meeting of the American Economic Association. Papers and Proceedings, American Economic Review, 99, 2, 2009. Tako i Dujšin, 2009., str. 33.

¹⁰² Grey, J., *False Dawn*, New York, 2009.

¹⁰³ EU - 27 zemalja članica, razina integracije - jedinstveno tržište (27 zemalja) i monetarna unija (16 članica).

NAFTA - (North American Free Trade Agreement) - tri zemlje članice (Kanada, Meksiko i SAD), razina integracije - zona slobodne trgovine.

MERCOSUR / MERCOSUL - (Mercado Común del Sur / Mercado Comum do Sul) - četiri zemlje članice (Argentina, Brazil, Paragvaj i Urugvaj), razina integracije - carinska unija.

CIS / SNG - (Commonwealth of Independent States / Содружество Независимых Государств) - devet zemalja članica (Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan i Uzbekistan) + dvije zemlje (Turkmenistan i Ukrajina) koje sudjeluju u radu, ali još nisu ratificirale pristupni Ugovor. Razina integracije - zona slobodne trgovine.

Zbog veličine, otvorenosti i strukture gospodarstva, kao i obveza koje proizlaze iz članstva u CEFTA-i i WTO-u, te procesa pristupanja EU-u, Hrvatska se ne može u većoj mjeri koristiti klasičnim instrumentarijem protekcionizma (prohibitivne carine, zabrane i količinska ograničenja uvoza i sl.). Ipak, mogućnost ograničenog, sofisticiranog protekcionizma postoji u sferi donošenja restriktivnih pravilnika o standardima kojima moraju udovoljavati pojedini uvozni proizvodi, osobito kada se samo privremeno (u vrijeme krize ili u početnom razvojnom stadiju nove/perspektivne/izvozno usmjerene/strateški bitne industrijske grane odnosno proizvodnje) želi zaštititi domaća proizvodnja. Poželjno bi bilo osigurati potporu domaćoj proizvodnji i izvozu kreditima povoljnijim od onih u komercijalnim bankama, provesti nužne reforme radi povećavanja konkurentnosti, kao i sanaciju i restrukturiranje grana i industrija najviše pogođenih krizom, odnosno onih na zalazu, te, po uzoru na SAD i EU, usmjeriti javnu potrošnju, osobito za trajanja recesije, prema generiranju buduće proizvodnje i zapošljavanja.

Summary

Zrinka Erent-Sunko*
Ozren Pilipović**
Nenad Rančić***

SOME CHARACTERISTICS OF THE EVOLUTION OF THE ECONOMIC POLICY OF PROTECTIONISM FROM ANTIQUITY TO POSTMODERNISM

The idea of the protection of the domestic economy from foreign competition on European soil first appeared in ancient Greece, parallelly with the development of foreign trade and has existed alongside it ever since. The leading economic powers of their times: Athens,

* Zrinka Erent-Sunko, Ph.D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

** Ozren Pilipović, LL.M., Assistant Lecturer, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

*** Nenad Rančić, Ph.D., Senior Assistant Lecturer, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

England, the Netherlands, USA, and others, in the initial stage of their development mostly resorted to protectionist measures, and once they gained a dominant position, they started regularly advocating free foreign trade so as to be able to additionally extend the sphere of their economic and political influence. During periods of economic crises, starting from Antiquity, through the first serious crises in early manufacturing, and later also in industrial capitalism of the 18th, 19th and 20th centuries, ripe capitalism in the 30's and 70's of the 20th century, and during the recent global financial crisis, protection has often be quoted as being allegedly the best way to ensure domestic production and employment. However, in the end it always turned out that this additionally prolonged and deepened the crisis, precisely because of the reprisal of the main foreign trade partners, who were trying to protect themselves in the same way, reducing thereby the total volume of domestic production, employment and international trade. Modern Europe has become very much aware of the fact that the problems are global, and solutions taken at the national level are no longer adequate and due to this they must be sought within a common market, using a common economic policy. Owing to the size, openness and structure of the economy, and to obligations stemming from membership in CEFTA and WTO, and also because of its accession to the EU, Croatia can no longer apply the classical instruments of protectionism. However, there is the possibility of using limited, sophisticated protectionism in passing restrictive regulations on standards required for particular imported products. It would be desirable to support domestic production and exports by loans that are more favourable than those given by commercial banks, and to ensure that public spending, especially during the recession, will help generate future production and employment.

Key words: doctrine of economic policy, mercantilism, protectionism, freedom of trade, WTO

Zusammenfassung

Zrinka Erent-Sunko*

Ozren Pilipović**

Nenad Rančić***

EINIGE BESONDERHEITEN IN DER ENTWICKLUNG DER
POLITIK DES WIRTSCHAFTSPROTEKTIONISMUS VON DER
ANTIKE BIS ZUR POSTMODERNE

Die Idee, die eigene Volkswirtschaft vor ausländischer Konkurrenz zu schützen, ist in Europa bereits im antiken Griechenland parallel zur Entwicklung des Außenhandels anwesend und seither sein steter Begleiter. Die führenden Wirtschaftsmächte ihres jeweiligen Zeitalters, Athen, England, die Niederlande, die USA u. a., griffen zu Beginn ihres Entwicklungsweges meist zu protektionistischen Maßnahmen, um sich später, nachdem sie eine Vormachtstellung erworben hatten, durchweg für die Freiheit des Außenhandels einzusetzen und so die Sphäre ihres wirtschaftlichen und politischen Einflusses zusätzlich zu erweitern. In Zeiten der Wirtschaftskrise, ob nun im Altertum, in den ersten ernsthaften Krisen des frühen Manufaktur- und später auch des industriellen Kapitalismus des 18., 19. und 20. Jahrhunderts oder im reifen Kapitalismus der 30er und 70er Jahre des 20. Jahrhunderts, wurde der Protektionismus häufig als rettende Lösung für die inländische Produktion und Beschäftigung dargestellt. Letztendlich hat sich jedoch immer herausgestellt, dass er die Krise zusätzlich verlängerte und vertiefte, da die wichtigsten Außenhandelspartner Rache nahmen, indem sie sich auf dieselbe Weise zu schützen versuchten und dadurch das Gesamtvolumen der inländischen Produktion, Beschäftigung und des internationalen Handels verringerten. Dem heutigen Europa wird zunehmend bewusst, dass die Probleme global sind und Lösungen auf nationaler Ebene nicht mehr ausreichen, sondern im Rahmen eines gemeinsamen Marktes und Wirtschaftspolitik zu suchen sind. Wegen der Größe, Offenheit und Struktur seiner Volkswirtschaft, der Verpflichtungen aufgrund seiner Mitgliedschaft in der CEFTA und WTO sowie

* Dr. Zrinka Erent-Sunko, Dozentin, Juristische Fakultät, Universität Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

** Mag. Ozren Pilipović, Assistent, Juristische Fakultät, Universität Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

*** Dr. Nenad Rančić, Oberassistent, Juristische Fakultät, Universität Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

aufgrund des EU-Beitrittsprozesses kann Kroatien das klassische Instrumentarium des Protektionismus nicht in größerem Umfang einsetzen. Dennoch besteht die Möglichkeit für einen begrenzten, feinsinnigen Protektionismus durch restriktive Verordnungen über die vorgegebenen Standards für Importprodukte. Wünschenswert sind auch Maßnahmen zur Stützung der inländischen Produktion und Ausfuhr durch Kredite zu günstigeren Bedingungen, als von den Geschäftsbanken angeboten werden, und so ausgerichtete öffentliche Ausgaben, dass sie, insbesondere während der Rezession, zukünftigen Konsum und Beschäftigung generieren.

Schlüsselwörter: wirtschaftspolitische Doktrinen, Merkantilismus, Protektionismus, Handelsfreiheit, WTO